

2. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб.: Питер, 2007. – 688 с.
3. Василевский Н.Н. Действие микроволн на функциональное состояние мозга и физическую работоспособность // Механизмы биологического действия электромагнитных излучений. – Пущино, 1987. – С. 101-102.
4. Гаркави Л.Х., Квакуа Е.Б., Шихлярова А.И., Тарасьянц Ф.М. Количественно-качественная закономерность биологического влияния магнитных полей: полинейный характер действия ПоМП на уровне организма и ткани // Биологическое действие электромагнитных полей. Пущино, ОНТИ НЦБИ АН СССР, 1982. – С. 60-61.
5. Девятков Н.Д., Бецкий О.В., Завизион В.А., Кудряшова В.А., Хургин Ю.И. // Эффекты нетеплового воздействия миллиметрового излучения на биологические объекты. – М.: ИРЭ АН СССР, 1983. – С. 146-162.
6. Жуковский В.Д., Биняшевский Э.В. Микроволновая резонансная терапия (МРТ) – принципиально новый подход к восстановлению функций организма // Фундаментальные и прикладные аспекты применения миллиметрового излучения в медицине. – Киев, 1989. – С. 178-180.
7. Жуков Б.Н. Научное обоснование применения магнитных полей в медицине // Биологические эффекты электромагнитных полей. Вопросы их использования и нормирования. – Пущино, 1985. – С. 108-112.
8. Карпухина А.М. Психологические и психофизиологические пути повышения эффективности деятельности. – К.: Знание, 1990. – 19 с.
9. Клименко В.В. Психология спорта: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2007. – 432 с.
10. Кокун О.М. Психофізіологія: Навч посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 184 с.
11. Лазуренко С.И. Возможности коррекции психофизиологического и электромоторного состояния с помощью специфического электромагнитного поля / С.И. Лазуренко // Проблемы оценки и управления профессионально-психологическими качествами специалистов в процессе отбора и обучения в учебных заведениях ГА: Тезисы докладов отраслевого научно-практического совещания. – Киев, КИИГА, 1990. – С.12-15.
12. Лазуренко С.І. Способи корекції психофізіологічного стану людини методом активізації сенсорних систем / С.І. Ла-

зуренко // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України/ За ред. С.Д. Максименка. – Т. XI. – Част. 3. – К, 2009. – С.171 – 179.

13. Лазуренко С.І. Зміни фізіологічних функцій квантово-механічним впливом / С.І. Лазуренко // Вісник Національної академії оборони України: Збірник наукових праць. Вип. 4 (12). – К.: НАОУ, 2009. – С. 97-102.
14. Рахед Гарби Мохаммед. Психодиагностика состояний утомления при напряженной мышечной деятельности в учении: Дис. ... канд. психол. наук. – Киев, 1977. – 212 с.

Kvantovo-mekhanichesk's influence on the organism of man can substantially restore his psikhofiziologicheskoe state the waves of resonance vibrations. Psikhofiziologicheskies changes of vozhmzhny only on conditions of exact search of vibrations of generator, which must be resonance natural oscillation of this man.

Keywords: psikhofiziologicheskies features, kvantovo-mekhanichesk's influence, waves of resonance vibrations, organs and systems of organism of man.

Отримано: 20.03.2010

УДК 159.9:343.985(075.8)

В.С. Лапчук

Психологічне забезпечення охорони громадського порядку під час проведення спортивних заходів

Стаття присвячена психологічним аспектам охорони громадського порядку органами внутрішніх справ під час проведення спортивних заходів. Розглянуто актуальні питання психологічного супроводу заходів громадської безпеки та психопрофілактичної роботи з працівниками міліції.

Ключові слова: охорона громадського порядку, психопрофілактика, психологічний супровід.

Стаття посвячена психологічним аспектам охраны общественного порядка органами внутренних дел во время проведения спортивных мероприятий. Рассмотрены актуальные вопросы психологического сопровождения мер сприятий по обеспечению общественной безопасности и психопрофилактической работы с сотрудниками милиции.

Ключевые слова: охрана общественного порядка, психопрофилактика, психологическое сопровождение.

Упродовж останніх десятиліть в українському суспільстві спостерігається суттєве зростання впливу західної субкультури “спортивних фанатів” на формування культури поведінки спортивних уболівальників.

Працівники органів внутрішніх справ при забезпеченні правопорядку під час проведення масових видовищних заходів вимушені працювати в умовах високої потенційної загрози отримання фізичних і психічних травм, певним чином пов’язаних з особливостями виконання службових обов’язків.

Недостатній рівень правової самосвідомості й законслухняності молоді, а також соціально-економічна та психогенна обстановка в Україні в загальній сукупності обумовлюють актуальність психологічного супроводження заходів з охорони громадського порядку, зокрема, під час проведення спортивних змагань.

Враховуючи це, підготовка працівників органів внутрішніх справ до охорони громадського порядку під час проведення спортивних заходів повинна здійснюватись з урахуванням не тільки специфіки виконання службових завдань, але й психологічних аспектів цього напрямку діяльності, що суттєво підвищить готовність особового складу до впливу негативних психогенних факторів.

Масові заходи на сучасному етапі суттєво відрізняються від тих, що проводились раніше. Тому підтримка високого ступеня працездатності працівників ОВС досягається ціною значних психоемоційних та фізичних навантажень, а виконання оперативних завдань насамперед залежить від необхідного рівня підготовки до дій в різноманітних умовах, пов’язаних з обмеженнями у просторі та часі.

Діяльність ОВС щодо охорони громадського порядку носить різнобічний, багатогранний характер, вона подекуди буває не прогнозована і не передбачувана в своєму розвитку. Раптові зміни і ускладнення ситуації, викликаються виникненням різних надзвичайних умов, в тому числі, групових порушень громадського порядку та масових заворушень, які можуть мати місце на окремих спортивних об’єктах, в містах і населених пунктах при проведенні масових заходів чи іншому скупченні великої кількості людей.

При цьому органи внутрішніх справ зобов’язані кваліфіковано діяти як у звичайних, так і екстремальних умовах, бути готовими до виконання додаткових спеціальних завдань, до роботи з великими моральними і фізичними навантаженнями за більш складними умовами при проведенні масових заходів та як наслідок можливих групових порушень громадського порядку та масових заворушень. Такі ускладнення умов можуть бути викликані соціальними явищами не криміногенного характеру, такими, як масові неорганізовані виступи недержавних організацій, масові політичні, спортивні, культурні та інші заходи, що дестабілізують громадський порядок на певній території чи в цілому населеному пункті.

Групові порушення громадського порядку та масові заворушення належать до тих видів злочинів, які можна вчинити лише у співучасті. Натовп, що шаленіє, порушує громадський порядок у загально небезпечний спосіб. Подібні дії загрожують життю та здоров’ю громадян, у тому числі – працівників ОВС, призводять до знищення і пошкодження майна.

Суспільна небезпека масових заворушень пов’язана також з тим, що подібні дії можуть дестабілізувати обстановку в країні, обумовити або бути пов’язаними з іншим тяжкими і особливо тяжкими злочинами. Отже, розробка методики діяльності органів внутрішніх справ при виникненні групових порушень громадського порядку та масових заворушень є актуальним і практично значущим завданням.

Проблеми вивчення та вдосконалення системи психологічного супроводження заходів з охорони громадського порядку під час проведення спортивних заходів, на жаль, на сьогоднішній день не є розробленими. Цій тематиці, зокрема, присвячені наукові праці Александрова Д.О., Андросюка В.Г., Запорожцевої Г.Є., Ірхіна Ю.Б., Ірхіної С.М., Казміренко Л.І., Лефтерова В.О., Матеюка О.М., Медведева В.С., Потапчука Є.М., Тимченка О.В., Томчука М.І., Яковенка С.І. та інших.

Проте саме питання психологічного супроводу системи забезпечення громадської безпеки під час проведення міжнародних спортивних заходів досі залишається поза увагою.

Враховуючи викладене, новизна та актуальність тематики наших наукових досліджень полягає в тому, що питання забезпечення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів громадської безпеки під час проведення міжнародних масових спортивних заходів лежить в площині системи психологічного супроводу заходів з охорони громадського порядку.

Отже, за мету наших наукових досліджень ми обрали розкриття залежності ефективності проведення заходів з охорони громадського порядку від ефективності заходів психологічного супроводу.

В умовах екстремальності й психологічної напруженості оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ такі негативні зміни екстремальної підготовленості й бойової готовності можуть тягнути за собою тяжкі наслідки, зокрема – поранення й загибель працівників.

У зв'язку з цим постає нагальна необхідність підтримання на високому рівні саме показників екстремальної підготовленості.

Як вважають вітчизняні науковці в галузі юридичної психології (В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, В.С. Медведєв, О.В. Тімченко), загальна екстремальна підготовленість працівника ОВС складається із двох самостійних, незалежних, але, водночас, взаємопов'язаних показників:

- морально-психологічна підготовленість;
- професійно-психологічна підготовленість.

Морально-психологічна підготовленість є одним із найвищих показників екстремальної підготовленості працівника, який, зокрема, забезпечує його високим моральним поведінку при зіткненні з будь-якими труднощами службової діяльності [3].

Стан морально-психологічної підготовленості передбачає вірність моральним цінностям суспільства, повагу до прав і свобод громадян, суворе дотримання вимог присяги, статутів і кодексів.

Основою морально-психологічної підготовленості є морально-психологічна стійкість – моральні якості працівника, його моральні погляди, переконання, самосвідомість, ціннісні орієнтації, внутрішні моральні норми поведінки (почуття обов'язку, честь, гідність, відповідальність, порядність, солідарність, взаємовиручка і т.п.) та інші особистісно-психологічні якості, які обумовлюють поведінкову стійкість працівника в екстремальних умовах, дозволяють долати шкідливі прояви тривоги, побоювання, страху та проявляти професійну майстерність.

Морально-психологічна стійкість працівника ґрунтується на загальній моральності його особистості в сукупності з мірою оволодіння ним професійною мораллю, зокрема – з моральними нормами і традиціями поведінки працівників органів внутрішніх справ в екстремальних ситуаціях.

Дотримуватись моральних і етичних норм під час екстремальних ситуацій доволі важко. Це, зокрема, пов'язано з постійною необхідністю долати певні труднощі, спокуси і провокації.

Серед найбільш розповсюджених негативних моральних якостей працівників, які існують латентно і можуть проявитися в будь-яку мить, є боягузтво; відмова виконувати службові обов'язки; свідоме обдурювання; паталогічна брехня; здирицтво; зрада і зрадництво.

Іншим, не менш важливим показником екстремальної підготовленості працівника є психофізіологічна стійкість – якість психофізіологічної сфери психіки, обумовлена особливостями нервової системи і вищою нервовою діяльністю, здатністю зберігати оптимальні параметри функціонування в екстремальних ситуаціях і умовах [2].

До основних рис психофізіологічної стійкості належать:

- сила: інтенсивність, енергійність, вираженість психофізіологічних процесів;
- рухливість: швидкість виникнення і зупинення процесів;
- швидкість протікання процесів;
- урівноваженість: збалансованість активних спонукань і стриманості;
- ригідність/пластичність; трудність/легкість утворення і зміни психофізіологічних зв'язків;
- активність;
- сенситивність: чутливість;
- емоційність;
- працездатність.

Окрім цього, є спеціальні риси психофізіологічної стійкості:

- емоційна реактивність;
- стійкість до ризику і небезпеки;
- опірність до нервово-психічних перевантажень, перенапружень, потрясінь;
- психофізіологічна витривалість.

Отже, останнім, ключовим показником екстремальної підготовленості є професійно-психологічна підготовленість, яка ґрунтується на основі професійно-психологічної стійкості працівника [1].

Професійно-психологічна стійкість – це спеціально розвинена здатність працівника зберігати оптимальні параметри психічної діяльності, що забезпечує успішне вирішення професійних завдань в екстремальних ситуаціях.

Професійно-психологічна стійкість працівника виражається в професійних здібностях працівника, його придатності до служби та стійкості всіх складових його психічної діяльності.

Проведені нами соціально-психологічні дослідження працівників підрозділів міліції громадської безпеки, які мають значний досвід участі в заходах з охорони громадського порядку саме при

проведенні спортивних масових заходів, засвідчили, що цілеспрямоване формування і підвищення особистої професійно-психологічної стійкості працівника передбачає:

- ознайомлення працівників з екстремальними факторами і ситуаціями з метою зниження чи усунення негативних емоційних реакцій на них;
- підвищення опірності до екстремальних розумових труднощів, розвинення винахідливості, кмітливості, бойової ініціативи, швидкості реакцій, звички до незвичного;
- звикання до надмірних емоційних навантажень і напружень;
- навчання подолання вольових труднощів, розвинення вольових якостей активності, наполегливості, мужності і сміливості;
- звикання до подолання фізичних труднощів та дискомфорту, підвищення витривалості й працездатності, швидкості і точності рухових реакцій;
- підвищення надійності виконання звичайних професійних дій зі збереженням високих результатів у будь-яких передбачених екстремальних ситуаціях;
- навчання методів і прийомів забезпечення власної особистої безпеки і виживання у форсмажорних обставинах;
- формування впевненості в собі та уміння володіти собою і своїм психічним станом.

Проведення спортивних змагань завжди пов'язується з необхідністю вживання заходів підвищеної безпеки. Це обумовлено, насамперед, такими факторами, як велика кількість людей, що беруть у них участь, можливістю виникнення конфліктних ситуацій як суто між уболівальниками, так і між уболівальниками та міліцією, обстановкою, що склалася в окремому регіоні держави тощо [3]. Виконання працівниками органів внутрішніх справ службових завдань у таких умовах призводить до надмірного психічного перенапруження, що, як наслідок, тягне за собою застосування неадекватних заходів реагування на дії громадян [4].

Грунтуючись на результатах опрацювання чинної нормативно-правової бази міліції громадської безпеки, ми дійшли висновку, що при забезпеченні безпеки масових заходів під час проведення спортивних змагань на міліцію покладаються такі завдання:

- 1) профілактика групових порушень громадського порядку, що можуть виникати упродовж проведення змагань;
- 2) психологічний прогноз перебігу поведінки натовпу при супроводі спортивного заходу;
- 3) психологічний прогноз форм реагування натовпу на певні режимно-обмежувальні заходи охорони громадського порядку;

4) ліквідація порушень громадського порядку, причиною виникнення яких є існуючі протиріччя та особливості субкультури, одержання перемоги однієї командою над іншою тощо.

У професійній діяльності працівників правоохоронних органів розмови про почуття страху, небезпеки, особисту уразливість, на жаль, знаходяться під суворим табу. Кожен із працівників, як правило, переживає почуття страху чи сорому на самоті. У той же час, суб'єктивне сприйняття ситуації діяльності, як критичної (екстремальної) є істотним чинником організації поведінки працівника у будь-яких умовах.

Проведений нами аналіз ступеня суб'єктивного сприйняття працівниками підрозділів міліції громадської безпеки об'єктивних факторів виявив, що при здійсненні заходів охорони громадського порядку під час проведення спортивних змагань необхідно враховувати можливість виникнення негативних психічних станів, до яких слід віднести професійний стрес, стомлення, перевтому, тривогу та страх.

З метою недопущення виникнення негативних психічних станів та запобігання особистісних розладів психогенного характеру до основних напрямків психопрофілактичної роботи з працівниками підрозділів міліції громадської безпеки нами було запропоновано віднести:

1. Виявлення факторів, що негативно впливають на психічний стан працівників органів внутрішніх справ та ефективність їхньої оперативно-службової діяльності.
2. Контроль за психічним станом працівників шляхом здійснення психодіагностичних обстежень.
3. Здійснення заходів психокорекції, спрямованих на зняття гострих стресових проявів, відновлення працездатності.
4. Нормалізування соціально-психологічного клімату в підрозділах.
5. Тимчасове звільнення працівників від виконання обов'язків з охорони громадського порядку під час масових заходів у зв'язку з розладами психічного стану та зниженням працездатності.
6. Залучення психолога до участі в організаційних заходах.
7. Проведення відповідних інструктажів.
8. Проведення професійної психологічної підготовки.

На нашу думку, серед основних завдань працівників органів внутрішніх справ під час масових спортивних заходів посиленого психологічного супроводу потребують заходи з попередження й припинення порушень громадського порядку, збереження спокою в людському середовищі, недопущення агресивних реакцій з боку учасників заходу, забезпечення готовності нейтралізувати акти-

вістів, що використовують демонстрацію як можливість заявити про свої амбіції.

Вирішення цих завдань, на наш погляд, має забезпечуватися:

1. Попереднім контролем потоків прибуваючих спортсменів та уболівальників, що включає:

- візуальний контроль проїзду автотранспорту, проходу уболівальників;
- встановлення особистості підозрілих учасників (з ознаками алкогольного сп'яніння, психічного розладу тощо);
- зупинку та огляд транспортних засобів (із метою забезпечення безпеки громадян);
- обшук і вилучення предметів, що можуть стати знаряддям у боротьбі при виникненні конфліктних ситуацій;
- фіксацію виявлених порушень за допомогою фотознімків і відеозаписів для використання при проведенні розслідувань.

2. Переконанням учасників заходу не допускати порушень громадського порядку на стадіоні (ця задача, як і робота з пресою, актуальна як на етапі підготовки, так під час проведення масового заходу).

3. Стимуванням за допомогою наявних на місці сил агресивних реакцій осіб, схильних до насильницьких дій.

4. Контролем роз'їзду учасників, захистом ділянок доріг, житлових будинків та адміністративних споруд із метою недопущення вчинення протиправних дій після проведення спортивного заходу.

Безладдя можуть стати прямим продовженням організованого масового спортивного заходу, а також виникнути стихійно. Найбільшу небезпеку за руйнівною силою при виникненні масових заворушень представляє натовп [3].

Особи, що є часткою натовпу, завдяки його чисельності, набувають відчуття нездоланної сили, знаходяться у стані, приблизно схожому з ейфорією, який характеризується зникненням індивідуальних особливостей, особистих досягнень, норм поведінки тощо. Знижуються моральні стримуючі мотиви. Анонімність у натовпі знімає почуття відповідальності [2].

Згідно з проведеними дослідженнями звичайний (законослухняний) громадянин, що опинився або потрапив у натовп, пересічні перехожі, що опинились поруч, заражаються емоціями натовпу та перетворюються на правопорушників. Порушення норм поведінки відбувається під впливом “проникнення емоцій” оточуючих. Прояв емоцій у міміці та жестах окремих осіб підсвідомо сприяє виникненню аналогічних у тих осіб, які знаходяться поруч.

У натовпі майже повністю зникає самоконтроль, оскільки об'єднані єдиною метою люди вважають свої дії схваленими переважною більшістю оточуючих. Це дає відчуття правоти, будь-які незаконні дії здійснюються з “чистою совістю”.

Однією з головних психологічних характеристик натовпу є його єдність, що, зокрема, проявляється у:

- імпульсивності, мінливості, дратівливості (людиною, яка знаходиться у натовпі, майже завжди керують імпульси, залежно від обставин, шляхетні чи жорстокі, героїчні чи боягузливі);
- яскравості й нетривалості бажань та потреби негайної їх реалізації;
- почутті всемогутності, відсутності поняття про неможливе;
- легкості навіювання, легковірності, відсутності критики;
- простоті й надмірності почуттів;
- бажанні підкорятися лідеру;
- частковій саморегуляції, що визначає певні межі насильницьким і руйнівним діям.

З кримінологічної точки зору ми виділяємо п'ять типів учасників натовпу:

- лідери натовпу;
- особи, які приєдналися до натовпу з метою провокування протиправних дій збоку інших осіб;
- особи, які приєдналися до натовпу з метою участі у протизаконних діях;
- особи, які приєдналися без прагнення взяти участь у протиправних діях;
- особи, які приєдналися у зв'язку з тим, що одержують задоволення від пасивної участі у заворушеннях чи з цікавості.

Роботі з натовпом як суспільним явищем у наших дослідженнях ми приділяємо окрему увагу. У частині, що стосується психопрофілактики, натовп нас цікавить лише як сильне психогенне явище, що саме собою є руйнівним для психіки правоохоронця. Наші власні дослідження довели, що сам факт перебування правоохоронця обличчям перед натовпом уже несе в собі ознаки стресогенії, що згодом перетворюється в психотравму чи навіть – у посттравматичний стресовий розлад.

Враховуючи викладене, в результаті узагальнення та опрацювання наявних обсягів наукових дослідів нам вдалося дійти такого висновку: зміст та структура психологічного супроводу заходів з охорони громадського порядку під час проведення міжнародних масових спортивних заходів у сукупності з вимогами, що висуває

перед міліцією України суспільство, потребує кардинально нового, інноваційного підходу до розробки теоретичних і практичних методів і засобів психологічного забезпечення у відповідності до основних напрямів роботи підрозділів громадської безпеки та служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

Перспективною метою наших подальших досліджень ми обрали визначення змісту і структуру психологічної готовності працівників підрозділів громадської безпеки до виконання професійних дій під час проведення масових спортивних заходів в контексті європейських стандартів.

Наступним кроком у наших наукових пошуках буде розробка психологічної моделі зразкової поведінки працівника підрозділу громадської безпеки під час проведення масових спортивних заходів, а також удосконалення психологічних методів дотримання заходів особистої безпеки при здійсненні професійних дій з охорони громадського порядку під час проведення масових спортивних заходів.

Список використаних джерел

1. Барко В.І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2002.
2. Ірхін Ю.Б. Організація та здійснення психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: Навчальний посібник. – К.: Київський юридичний інститут, 2005.
3. Кравченко О.В., Тимченко О.В., Христенко В.Є. Психологічне забезпечення діяльності ОВС в ризиконебезпечних ситуаціях оперативно-службової діяльності. – Харків, 2002.
4. Медведєв В.С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: теоретичні та прикладні аспекти. – К.: Вид-во НАВСУ, 1997.

Article is devoted psychological aspects of protection of a public order by law-enforcement bodies during carrying out of sports actions. Are considered actual question psychological support of measures of public safety and psychopreventive work with police officers.

Keywords: public order protection, psychopreventive maintenance, psychological support.

Отримано: 18.03.2010

УДК 159.928:377.1

Н.І.Литвинова

Профорієнтаційний супровід професійного самовизначення учнів

У статті розкривається профорієнтаційний супровід професійного самовизначення учнівської молоді, надаються конкретні методичні поради щодо здійснення цієї роботи з метою оптимізації цього процесу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: профорієнтаційний супровід, професійне самовизначення, учнівська молодь, бесіда, професіографічне дослідження, пошукова діяльність, профорієнтаційні засоби.

В статті раскрывается профориентационное сопровождение профессионального самоопределения учащейся молодежи, даются конкретные методические рекомендации по оптимизации данного процесса.

Ключевые слова: профориентационное сопровождение, профессиональное самоопределение, учащаяся молодежь, беседа, профессиографическое исследование, поисковая деятельность, профориентационные средства.

В умовах ринкової економіки створення умов для саморозвитку і самовизначення, осмислення своїх можливостей і життєвих цілей, активного пошуку майбутньої сфери діяльності є нагальною потребою сьогодення. Розв'язанню цих завдань сприяє, зокрема, впровадження новітніх технологій профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, які передбачають цілеспрямоване надання їй можливості ознайомлюватися зі змістом та психологічними характеристиками професій різних сфер діяльності, одержати основи знань, базові навички, перевірити власні можливості та інтереси, підготуватися до постійної, активної участі у виробничому та громадському житті, тобто допомогти школярам у вирішенні проблеми професійного самовизначення.

Проблема професійного самовизначення завжди є актуальною для особистості. В наш час її зміст дещо змінився, має своєрідні риси та специфіку. Неможливість реалізувати свої професійні прихильності – досить реальна ситуація, з якою стикається більша частина молоді, яка вступає в самостійне життя.

Як доведено у ряді досліджень, успішність професійного самовизначення особистості залежить від багатьох складових, в тому числі від того, наскільки цілеспрямовано здійснюється проф-